

اشاره

اقدام پژوهی یکی از فعالیت‌های مهم در حوزه آموزش است. هر چند که البته در حوزه آموزش هنر این اتفاق کمتر روی داده است. اقدام پژوهی علاوه بر ایجاد انگیزه در دانش آموزان و هنرجو کردن آنان باعث توانمندسازی معلم و مکتوب کردن تجارب جهت استفاده از آن‌ها در تولید اسناد علمی، تربیتی، فرهنگی نیز می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: اقدام پژوهی، درس هنر، انگیزه، مشارکت و تشویق.

شرح اقدام پژوهی

علاقه مند کردن دانش آموزان به درس هنر

آزاده دهقانی

دبیر هنر، شهرستان
قروه استان کردستان

توصیف وضعیت موجود و تشخیص مسئله

مدرسه راهنمایی نمونه زینب کبری (س) یکی از مدارس دخترانه خاص شبانه‌روزی در شهرستان قروه است.

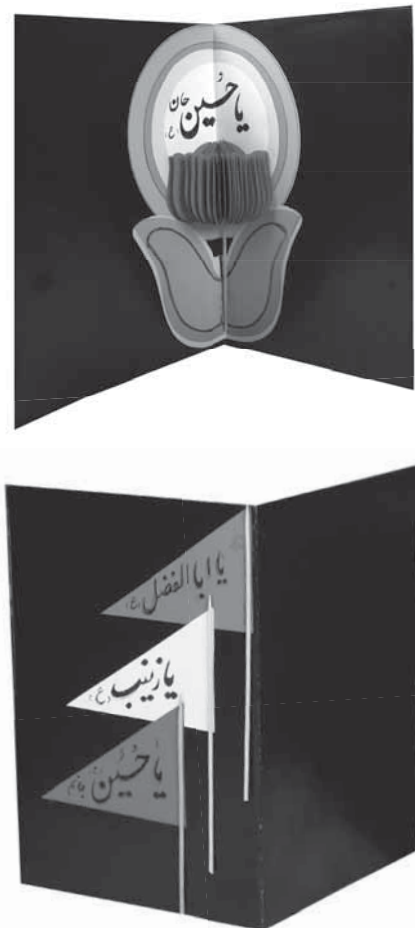
در این مدرسه دانش‌آموزانی با شرایط ویژه یعنی از طریق آزمون ورودی و دارا بودن نمره علمی بالاتر پذیرفته می‌شوند و از لحاظ تحصیلی جزو رتبه‌های برتر به‌شمار می‌آیند. درس هنر در هفته ۲ ساعت برای پایه اول و ۱ ساعت برای پایه‌های دوم و سوم در نظر گرفته شده است. این درس به دو بخش نقاشی و طراحی و خوش‌نویسی تقسیم شده و دربرگیرنده موضوعات و مفاهیمی است که یادگیری آن برای همه فراگیران سودمند به‌نظر می‌رسد. اما متأسفانه با توجه به محتوای مهم آن و مرتبط‌بودن با نیازهای روزمره فراگیران، علی‌رغم تلاش دبیران و دانش‌آموزان، اکثراً آن‌گونه که باید، مطالب درک نمی‌شوند. از هنر به عنوان یک درس مشکل یاد می‌شود. چنان‌که من بارها با اظهاراتی چون: استعداد هنری ندارم، نمی‌توانم، خیلی سخت است از سوی دانش‌آموزان مواجه شده‌ام. آن‌ها برای انجام فعالیت‌ها و کارهای هنری از اعضای خانواده یا دوستان کمک می‌گرفتند و از کنار آن می‌گذشتند. هنگام حضور دانش‌آموزان در کلاس و بررسی تکالیف و فعالیت‌های آن‌ها این بی‌علاقگی کاملاً مشهود بود. برای من پیوسته این سؤال مطرح بود که چرا با توجه به تلاش فراوان خودم در قبال دانش‌آموزان هیچ علاقه‌ای از سوی آن‌ها احساس نمی‌شود. علل ناتوانی و بی‌رغبتی این دانش‌آموزانی که دارای هوش و استعداد بالایی هستند چیست؟ چگونه می‌توانم با به‌کارگیری شیوه‌ای مناسب میزان علاقه دانش‌آموزان را در درس هنر افزایش دهم؟

جمع‌آوری اطلاعات (شواهد)

جهت اثبات وجود مشکل و به دنبال آن حل مسئله مورد نظر، نیاز مبرمی به اطلاعات کافی و منطقی احساس می‌شد. بنابراین دانش‌آموزان پایه اول مدرسه ما، والدین آن‌ها، مدیر، معاونان، مشاور مدرسه، تعدادی از همکاران و صاحب‌نظران به عنوان منابع اصلی جهت گردآوری اطلاعات در نظر گرفته شدند و نظرات هر یک از آن‌ها به‌طور جداگانه جمع‌آوری گردید.

تجزیه و تحلیل و تفسیر اطلاعات

اطلاعات جمع‌آوری شده به کمک همکاران و به شیوه مشارکتی مورد تجزیه و تحلیل و تفسیر قرار گرفت. نظریات مشترک، تناقضات و نکات مثبت و منفی مشخص شد و به دنبال آن یک طبقه‌بندی از داده‌های فراهم شده انجام گرفت. سپس اهم علل به‌دست آمده از اطلاعات گردآوری شده در یک طبقه قرار گرفتند که عبارت بودند از: فقدان انگیزه علاقه به درس هنر، عدم بهره‌گیری از روش‌های جدید و کارآمد (ناکارآمدی روش‌های تدریس)، فعال‌بودن صرف دبیران (مشارکت‌پذیر نبودن) در کلاس و عبور

گذرا از کنار مطالب و مفاهیم، عدم تمرین و ممارست در انجام فعالیت‌ها، نگاه کردن به این درس به عنوان زنگ تفریح، عدم استفاده صحیح و اصولی از زنگ هنر، ترس و اضطراب تلقین شده از سال‌های پیش، خشک و رسمی کار کردن با دانش‌آموزان در سال‌های قبل، نبود اعتماد به نفس در آن‌ها، کم‌التفاتی والدین نسبت به این درس برای ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان، ترس از کم شدن نمره آن‌ها در درس هنر و تأثیر گذاشتن روی معدلشان که در جهت بهبود و رفع آن‌ها کوشیدیم.

انتخاب راه جدید به صورت موقت

با تجزیه و تحلیل اطلاعات سند معتبری به دست آمد تا از طریق آن بتوان به انتخاب راه‌حل و رفع مشکل پرداخت. انتخاب تمرین‌های فراوان از هر موضوعی، تشویق و تنبیه و دادن نمره منفی، صحبت کردن با والدین، تغییر روش آموزش و کلاس‌داری و... راه‌حلی بودند که همکاران مختلف جهت رفع این مشکل ارائه دادند. اما تجربه ثابت کرده که انجام اکثر این راه‌حل‌ها در عمل موفقیت‌آمیز نبوده است. بنابراین با جایگزین کردن یک شیوه تدریس مناسب و نو به جای روش‌های سنتی شاید بتوان این مشکل را کم یا رفع کرد. با توافق همکاران روش مشارکتی و گروهی در کلاس هنر برای اجرا و ارزیابی انتخاب گردید. روش مشارکتی و گروهی مبتنی بر حس همکاری بین دانش‌آموزان برای پیدا کردن بهترین راه‌حل و نقش راهنما و هدایت‌کننده بودن معلم در کلاس بود. به همین منظور تصمیم گرفتیم که دانش‌آموزان را در دو گروه «الف» و «ب» قرار دهیم تا گروه «الف» به روش مشارکتی و گروهی و گروه «ب» به روش معمولی آموزش داده شوند.

اجرای طرح جدید

روش مشارکتی و گروهی در مورد یکی از مباحث و مفاهیم کتاب هنر بخش طراحی و نقاشی و برگ درس هفتم (ص ۳۵) طی ۱۰ مرحله با مشارکت جدی دانش‌آموزان و نظارت خود اجرا گردید.

برگ: یکی از نعمت‌های خداوند است که به شکل‌ها و اندازه‌ها و رنگ‌های مختلف در فصل‌های مختلف سال دیده می‌شود.

مرحله ۱:

ابتدا دانش‌آموزان با توافق و انتخاب خود به ۵ گروه ۶ نفره که هر گروه ترکیبی از دانش‌آموزان خوابگاهی و روزانه بودند تقسیم شدند. نحوه نشستن گروه‌ها به این ترتیب بود که در حیاط مدرسه دور هم جمع شوند و یا از سالن خوابگاه یا هر جای مناسب دیگری جهت نشستن و انجام فعالیت استفاده کنند و روی موکت یا زمین اعضای گروه گرد آیند و معلم در هر مرحله جهت ارزیابی از دادن نمره کمی خودداری کرده و ارزش‌یابی به صورت بیان «آفرین، بسیار خوب، عالی، خوب و...» صورت می‌گیرد.

معلم: بچه‌ها برگ‌های از قبل آماده را که جلو دستتان قرار دارد لمس کنید و با چشم باز و بسته و با روش مشارکتی و هم‌فکری در گروه به صورت هماهنگ تفاوت و شباهت آن‌ها را شرح دهید. (به دانش‌آموزان فرصت تفکر و بحث و گفت‌وگو و مشارکت و مقایسه کردن داده می‌شود).

مرحله ۲:

معلم: بچه‌ها در مورد برگ‌ها هر کدام یک خاطره یا داستان در گروه خود تعریف کنید و بعد از توافق یکی از آن‌ها را ارائه دهید. (فرصت دادن به دانش‌آموزان برای تفکر و هم‌فکری و ارائه نمونه).

دانش‌آموزان زیباترین خاطره یا داستان خود را ارائه می‌دهند.

مرحله ۳:

معلم: بچه‌ها از برگ‌های خود بافت بگیرید و ایده‌های جدید خلق کنید. (فرصت دادن به دانش‌آموزان برای بحث و گفت‌وگو و هم‌فکری و ارائه نمونه.)
دانش‌آموزان شروع به بافت‌گیری کرده و تصاویر و شکل‌های زیبایی را با همکاری دوستان خود پدید آوردند.

مرحله ۴:

معلم: بچه‌ها از برگ‌های خود با ایجاد طرح‌های جدید چاپ بگیرید. (فرصت بحث و گفت‌وگو و ارائه نمونه.)
دانش‌آموزان از برگ‌های خود چاپ گرفتند و آن را به نمایش گذاشتند. (در این مرحله در مورد ساختار برگ و طرح‌های ایجاد شده خود با هم بحث و گفت‌وگو می‌کنند.)

مرحله ۵:

معلم: بچه‌ها با استفاده از برگ‌های موجود در گروه خود یک نمونه کلاژ یا کاردستی درست کنید. فرصت هم‌فکری و هم‌کاری و گفت‌وگو و ارائه نمونه.)
دانش‌آموزان شروع به نظر دادن در مورد درست کردن کلاژ یا کاردستی خود می‌کنند و بعد از بحث و تبادل نظر کار خود را در معرض دید دیگران قرار می‌دهند.

مرحله ۶:

معلم: بچه‌ها شکل هندسی برگ‌های خود را رسم کنید. (فرصت مشاهده و بحث و تبادل نظر. در این مرحله معلم از آهنگ ملایم بی‌کلام جهت ترغیب دانش‌آموزان استفاده می‌کند.)
دانش‌آموزان بعد از این‌که به برگ‌های خود نگاه کردند، شکل هندسی و اولیه آن را رسم کردند.

مرحله ۷:

معلم: بچه‌ها حالا خطوط محیطی برگ خود را که در مرحله قبل کشیدید نرم کنید و به شکل واقعی برگ برسید. (فرصت مشاهده، و تمرین و تکرار.)
دانش‌آموزان خطوط تیز برگ را نرم کرده و کم‌کم به واقعیت شکل برگ نزدیک می‌شوند.

مرحله ۸:

معلم: بچه‌ها برگ‌های خود را با توجه به نحوه تابش نور و تیرگی و روشنی سایه روشن بزنید. (تمرین، تکرار و تفکر).

دانش‌آموزان بعد از بحث و گفت‌وگو برگ‌های خود را سایه می‌زنند.

مرحله ۹:

معلم: بچه‌ها همه برگ‌های طراحی و سایه زده خود را روی تابلو بچسبانید که دوستانتان کار همه گروه‌ها را ببینند.

مرحله ۱۰:

جهت تکمیل آموزش و درک بهتر طراحی کردن از برگ‌های مختلف تکالیفی به دانش‌آموزان داده می‌شود:

از جمله:

۱. از برگ‌هایی با اشکال هندسی و اندازه‌های گوناگون طراحی کنند.
۲. با استفاده از برگ‌های اطراف خود و فصل سال یک کلاژ تهیه کنند و به کلاس آورند.

گردآوری اطلاعات (شواهد ۲)

بعد از اجرای الگوی جدید، مجدداً از افرادی که به نوعی از آن‌ها اطلاعات جمع‌آوری شده بود از طریق پرسش‌های شفاهی و بحث و گفت‌وگو (با والدین و دانش‌آموزان) نظرخواهی شد و نمرات عملی و نتایج فعالیت‌های دانش‌آموزان نیز مورد ارزیابی قرار گرفت؛ چنان‌که از خود آن‌ها نیز به صورت شفاهی و پرسش‌نامه در مورد این الگو و اثرات آن در میزان یادگیری و ایجاد علاقه و انگیزه جهت حاضر شدن و نشستن در کلاس نظرخواهی به عمل آمد. در این مرحله نظر همکاران نیز خواسته شد. بررسی نظرات نتایج فعالیت‌ها و کارهای عملی و نمرات به دست آمده در تحویل پرسش‌نامه‌ها همگی حکایت از پیشرفت چشمگیری در کارها و فعالیت‌های هنری داشته‌اند که علت اساسی آن بهره‌گیری از شیوه جدید و اجرای آن بوده است.

ارزیابی از تأثیرات اقدام جدید و تعیین درجه اعتبار آن

نتایج به دست آمده باید مورد ارزیابی قرار می‌گرفتند تا اعتبار آن‌ها مشخص شود. بنابراین جهت اعتباربخشی به یافته‌ها و اطلاعات به دست آمده، نمرات دانش‌آموزان، نظرات همکاران، نظرات متخصصان تعلیم و تربیت، دانش‌آموزان و والدین آن‌ها و مسئول و معاونان مدرسه مجدداً ارزیابی و بازنگری شد. اسناد و مدارک موجود و به طور کلی نتایج حاصله سودمند بودن این الگوی فعال به شیوه گروهی و مشارکتی را به روشنی مطرح کردند و اعتبار لازم را به شواهد موجود بخشیدند.

نتایجی که از اجرای روش تدریس مشارکتی و گروهی به دست آمد:

با اجرای الگوی تدریس مشارکتی دریافت مفهوم و ارزیابی و تحلیل آن، مشخص شد که با بهره‌گیری از این الگو می‌توان به نتایج مطرح شده ذیل دست یافت:

- ✓ برانگیختن دانش‌آموزان به اندیشیدن و دقت کردن؛
- ✓ تشویق دانش‌آموزان به کسب تجارب صحیح؛
- ✓ ایجاد و تقویت روحیه مشارکت و همکاری در دانش‌آموزان؛
- ✓ یادگیری به صورت اجرای عملی به شکل گروهی در کلاس به جای اجرای انفرادی و کمک اطرافیان؛
- ✓ تحقق اهداف موردنظر درس مربوطه؛

- ✓ میزان آشنایی و تسلط بر کارهای عملی مانند مقایسه کردن عینی و لمسی آن چه که قرار است نحوه طراحی آن را آموزش ببینند؛
- ✓ فعال بودن دانش آموزان در امر تدریس و یادگیری؛
- ✓ عملکرد معلم در نقش راهنما و هدایتگر فعالیت‌های بخش‌های مختلف یادگیری؛
- ✓ تلاش جهت درک بهتر و نشان دادن و پیدا کردن سلايق خود در ساخت فعالیت‌های مورد نظر؛
- ✓ کاهش ترس و اضطراب دانش آموزان برای حضور در کلاس هنر؛
- ✓ ارج نهادن به نظر و شخصیت‌سازی دیگران؛
- ✓ آگاهی یافتن از نظرات و ایده‌های دیگران؛
- ✓ برانگیختن حس کاوشگری در زمینه‌های کشف علایق و درک آن‌ها؛
- ✓ تسلط یافتن (کسب کردن مهارت) در طراحی از تمام پدیده‌های اطراف.

پیشنهادات

با توجه به این که اجرای طرح و الگوی تدریس مشارکتی و گروهی در درس هنر نتیجه مطلوب برای جذب و شکوفاشدن استعدادها و علاقه‌ها و ایجاد انگیزه جهت حضور در کلاس داشته است لذا چند مورد به عنوان پیشنهاد مطرح می‌شود:

□ جهت نشستن دانش آموزان در کلاس هنر به جای صندلی و نیمکت از موکت یا روزنامه و یا حیاط مدرسه در فصل‌های مناسب سال استفاده شود؛ زیرا بدین طریق میزان مشارکت و هم‌فکری و علاقه دانش آموزان افزایش پیدا می‌کند و از اذیت شدن و به دست هم خوردن و درگیر شدن با یکدیگر کاسته می‌شود.

□ از دادن نمره به صورت کتبی برای کارهای عملی و دستی خودداری شود؛ چرا که در ایجاد انگیزه و علاقه دانش آموزان تأثیر فراوانی دارد. لذا از نمره به صورت کیفی استفاده شود (یعنی نوشتن: آفرین، بسیار خوب، عالی است و...)

□ نصب کردن و در معرض دید قرار دادن حداقل یک نمونه کار از همه دانش آموزان در طول سال تحصیلی روی تابلوی مربوطه به درس هنر یا اعلانات مدرسه جهت تماشای دیگران که در ایجاد علاقه و انگیزه و پیشرفت آن‌ها تأثیر فراوانی دارد.

□ در انتخاب اعضای گروه اختیار تا حدی با دانش آموزان باشد تا هنگام کار کردن با هم راحت باشند.

□ به دانش آموزان فرصت فکر کردن و ابراز نظر و بیان کردن ایده داده شود.

□ دانش آموزان را در گفتن خاطره و داستان در مورد موضوع مورد بحث تشویق کنند و مرتبط بودن درس هنر با سایر دروس را برای آن‌ها روشن سازند.

□ دانش آموزان را به از کل به جزء کار کردن در هنر تشویق کنند یعنی مرحله به مرحله با مشارکت و هم‌فکری پیش بروند و از جزء به کل کار کردن پرهیز کنند. زیرا باعث از بین رفتن اعتمادبه‌نفس و علاقه آن‌ها می‌شود.

□ استفاده از دبیران خلاق و مرتبط و تخصصی برای تدریس درس هنر.

□ برگزاری دوره‌های آموزشی برای دبیران درس هنر و آشنایی آن‌ها با روش‌های نوین تدریس.

منابع

۱. مک‌نیف، جین و لوماکس، یاملا و وایتهد، جک. اقدام‌پژوهی، ترجمه: محمدرضا آهنجیانی، انتشارات رشد.
۲. رابرت اسلویین، «یادگیری مشارکتی»، ترجمه: فاطمه فقهی قزوینی، فصل‌نامه تعلیم و تربیت، شماره ۲.
۳. رضانیا، حسن (۱۳۸۷). گاه‌نامه علمی، آموزشی، پژوهشی راهبرد، شماره ۷.
۴. سیف، حسین. (۱۳۷۴). بررسی تأثیر نقاشی به روش باز در پرورش خلاقیت کودکان.
۵. قاسمی پویا، اقبال. (۱۳۸۳). راهنمای معلمان پژوهنده. پژوهشکده تعلیم و تربیت: کاج.
۶. مخبر، عباس. (۱۳۷۰). مقدمه‌ای بر روان‌شناسی نقاشی کودک، چاپ اول، تهران: طرح نو.